

29 Ιουνίου 2016

Η σοφία κάνει τα θησαυροφυλάκια της πολιτείας μεγαλύτερα... (Κωνσταντίνα Γογγάκη, Επ. Καθηγήτρια Παν/μίου Αθηνών)

/ [Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Ανάμεσα στην πολλαπλότητα των φαινομένων το βλέμμα του Ξενοφάνη ξεχωρίζει την πνευματική ενότητα του κόσμου. Όλη η ποίηση του είναι φρονηματισμός και εξομολόγηση, ενώ στις ελεγείες του, οι οποίες είναι προορισμένες για το χαρούμενο γλέντι, αντιτίθεται στα παραμύθια του παλαιού κόσμου (πλάσματα των προτέρων), συστήνοντας μια θρησκευτικότητα βασισμένη σε δίκαιες πράξεις (Απ. 1).

Ο ίδιος βρίσκει λόγια τόσο για να ψάλει την αθώα χαρά της ζωής (Απ. 22), όσο και για να καυτηριάσει την ταπεινή φιλοχρηματία (Απ. 21), εκθέτοντας με τον τρόπο αυτό την προσωπική του πεποίθηση για την ουσία του κόσμου. Η βασική ιδέα της φιλοσοφικής του κοσμοθεωρίας είναι η ενότητα όλων των όντων (*εν το παν*).^[1] Αυτό το «όλα ένα» είναι γι' αυτόν η θεότητα, άφθαρτη, όμοια πάντα με τον εαυτό της, δηλαδή αμετάβλητη.

Από τα λόγια του αντιλαμβάνεται κανείς ότι ξεχωρίζει τη νόηση από την αισθησιακή αντίληψη, αναγνωρίζοντας τον σχετικό χαρακτήρα της τελευταίας (Απ. 38, 36),^[2] και επισημαίνοντας πρώτος την υπεροχή της νόησης μπροστά στην αβεβαιότητα της αίσθησης.^[3] Ο Ξενοφάνης πρώτος σχημάτισε την ιδέα της πνευματικής προόδου στην ανάπτυξη της ανθρωπότητας. Κι ενώ η λαϊκή πίστη τα σημαντικότερα αγαθά του πολιτισμού τα θεωρούσε δώρα των καλόβωλων θεών, αυτός πρώτος κατανόησε πως είναι δημιουργήματα του ίδιου του ανθρώπου (Απ. 18). Αξιολογώντας, μάλιστα, τις αρετές του κοινωνικού ανθρώπου, υποστηρίζει ότι η μεγαλύτερη αρετή είναι η «σοφία».

Ήδη, από τον 7ο π.Χ. αιώνα έχουν εκφραστεί προβληματισμοί και αντίστοιχες απόψεις στον τομέα αυτό, από τον Τυρταίο και από τον Σόλωνα. Ο Τυρταίος, εκφράζοντας το σπαρτιατικό ιδεώδες, υποστηρίζει στα ποιήματά του ότι οι διάφορες επιδόσεις, όπως η ταχύτητα του δρομέα που δοκιμάζεται στους αθλητικούς αγώνες, η σωματική δύναμη στην πάλη, και άλλες, απορρίπτονται ως ασήμαντες. Οι φαινομενικές αρετές δεν έχουν αξία, αλλά αξία για το ξυνόν εσθλόν έχει μόνο η ανδρεία του αγωνιστή που υπερασπίζεται την πατρίδα του.^[4]

Απηχήσεις των απόψεων του Τυρταίου απαντώνται και στον Σόλωνα, η βασική ιδέα της ηθικής του οποίου είναι «το υγιές μέτρο και η σωστή μεσότητα», παρατηρεί ο Albin Lesky.^[5] Ο Σόλων, κατά τον Διόδωρο Σικελιώτη και τον Διογένη Λαέρτιο, υποστηρίζει ότι οι πυγμάχοι, οι δρομείς και οι άλλοι αθλητές τίποτα το αξιόλογο δεν προσφέρουν για τη σωτηρία των πόλεων, αλλά μόνο εκείνοι που διαφέρουν κατά την φρόνηση και την αρετή μπορούν να διαφυλάξουν την πατρίδα όταν κινδυνεύει.^[6] Επίσης, δεν θεωρεί δίκαιο να τιμούν οι Αθηναίοι τους αθλητές, μόνο – θα έλεγε κανείς, αφού ο ίδιος ο Σόλων καθιέρωσε αμοιβές για τους Ολυμπιονίκες

- αγνοώντας εκείνους που θυσιάζονται στους πολέμους.^[7]

Ο ίδιος, κατά τον Λουκιανό, εξηγεί στον Ανάχαρση ότι η υπερβολική άσκηση των νέων της Αθήνας αποβλέπει στο να τους καταστήσει χρήσιμους στους πολέμους, ώστε με τη σωματική τους δύναμη να μπορέσουν να αρπάξουν κάποιον εχθρό ή να μεταφέρουν τον τραυματισμένο φίλο τους.^[8] Και, πρέπει να εννοηθεί, ότι η πολιτεία, τιμώντας τους νικητές με τόσες τιμές, όπως θεαματική επιστροφή στην πατρίδα σε τέθριππα άρματα, στήσιμο ανδριάντων με έξοδα της πολιτείας, ανάθεση της προεδρίας στους δημόσιους αγώνες και τα θέατρα, δωρεάν σίτιση στο Πρυτανείον, και άλλες δημόσιες τιμές, ακριβώς σε αυτό τον στόχο απέβλεπε.^[9]

Ο Ξενοφάνης, παρόμοια με τον Τυρταίο, δεν επικροτεί τις αρετές εκείνες που επιδοκιμάζουν οι άλλοι Έλληνες, όπως την πάλη, την πυγμαχία, τον αγώνα δρόμου. Στη θέση όλων αυτών προτείνει τη «σοφία», η οποία προσφέρει στην πολιτεία μεγαλύτερη ωφέλεια, επειδή «τα θησαυροφυλάκια της γίνονται μεγαλύτερα», αλλά και επειδή η σοφία συμβάλλει περισσότερο σε μια οργανωμένη ζωή απ' ό,τι τα αθλήματα που τόσο πολύ θαυμάζει ο κόσμος.^[10] Ως κριτήριο της αρετής θεωρεί το συμφέρον της πόλης, επομένως το «κοινό αγαθό», όπως το ονομάζει ο Τυρταίος. Και, απορρίπτοντας την αθλητική προσπάθεια του ανθρώπου, εκτιμά ότι η σοφία αποτελεί την μοναδική αρετή και το μεγαλύτερο αγαθό στην ανθρώπινη ζωή.^[11]

^[1] Αριστοτέλους, Μετ. 1 5 p 986 b. 18 κκ, Πλάτωνος, Σοφ. 242 D.

^[2] Τσέλλερ-Νέστλε, σσ. 52-53.

^[3] Ο.π. σ. 55.

^[4] Βλ. Br. Snell, Η ανακάλυψη του πνεύματος. Ελληνικές ρίζες της Ευρωπαϊκής σκέψης, μτφρ. Δανιήλ Ι. Ιακώβ, έκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1997, (4^η), σσ. 187 κ.εξ., 237 κ.εξ. Τίτλος του Πρωτοτύπου: *Die Entdeckung des Geistes. Studien zur Entstehung des europäischen Denkens bei den Griechen*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1975 (4^{tte}), Κ. Γογγάκη, ό.π. σ. 381.

^[5] Albin Lesky, Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, μτφρ. Αγαπητός Γ. Τσοπανάκης, έκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1981, 5^η έκδ., σ. 196.

^[6] Διόδωρου Σικελιώτη 9.2.5. Πβ. Διογένους Λαέρτιου (Βίοι Φιλοσόφων. Σόλων) 1.56.

[\[7\]](#) Διογένους Λαέρτιου 1.55.

[\[8\]](#) Λουκιανού, *Ανάχαρσις ή Περί Γυμνασίων* 28.

[\[9\]](#) Λουκιανού, *Ανάχ.* 36.

[\[10\]](#) Ξενοφάνους, *Απόσπασμα 2*, 19-22.

[\[11\]](#) Πβ. *Br. Snell*, *ό.π. σσ. 187-189, 243.*

Παρατήρηση: το παρόν άρθρο είναι το δεύτερο μέρος του κειμένου της ομιλίας της κ. Κωνσταντίνας Γογγάκη, Επίκουρης Καθηγήτριας του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με τίτλο “Η υπεροχή της πνευματικής δύναμης έναντι της σωματικής ρώμης κατά τον Ξενοφάνη”, στο 3ο Επιστημονικό Συνέδριο για την Προσωκρατική Φιλοσοφία με θέμα: «Προσωκρατική Φιλοσοφία: Ο Άνθρωπος, η Κοινωνία και ο Κόσμος» Τετάρτη 6 και Πέμπτη 7 Απριλίου 2016 Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, Πανεπιστημιούπολη, Ζωγράφου.